

KAI KURIE GINTARINIAI DIRBINIAI SENUOSIUOSE LIETUVOS MUZIEJŲ RINKINIUOSE

Straipsnyje nagrinėjama keli prieškariniuose muziejuose Lietuvoje buvę gintariniai dirbiniai ar gintarinių dirbinių kolekcijos. Aptariama tokių gintarinių dirbinių kilmė, radimo aplinkybės ir klajonės po įvairius muziejus. Straipsnyje akcentuojama šaltinių pažinimo svarba, kuri apsaugo tyrėjus nuo faktais nepagrįstų idėjų kūrimo ir propagavimo. Tuo pačiu istorijos populiarintojams faktų žinojimas teikia galimybę nenuklysti į klaidingų vaizdinių pasaulį.

Esminiai žodžiai: Gintaro kraštas, Baltijos jūros baseino gintaras, Libano gintaras, Mikėnų kultūra, Kakovatos šachtiniai kapai, Palangos neolito gintaro rinkinys.

Gintaro kraštas – tarp vaizdinių ir tikrovės. Gintaras Gintaro kraštą, kuris pačia bendriausia prasme, atrodo, neatsiejamas nuo baltų (prūsų, lietuvių, latvių), daugybe įvairialypių ryšių jungia ir jungėmus su tolimais kraštais. Tačiau tuo pačiu Gintaro kraštas atskirų šalių mokslininkų, tyrinėjančių senovės prūsų, lietuvių ar latvių priešistorę, siejamas su konkrečiai apibrėžtu regionu, kuris lyg ir tampa tautinio pasididžiavimo simboliu¹. Kad ir kaip keista, Gintaro kraštas teisingiau, Gintaro kraštai kaip atskiras reiškinys niekada nebuvo nuosekliai tyrinėjami, todėl šioje archeologijos, istorijos ir apskritai kultūrologijos srityje iki šiol ypač daug mitologizuoto ar netgi romantiško požiūrio.

Akivaizdu, kad, be geografinės sąvokos, Gintaro kraštas yra tiesiogiai susijęs su gintaro (sukcinitas) žaliava ir prekyba gintaru, taip pat dirbinių gamyba bei naudojimu vietinėse neolito ir vėlesnių laikų baltų kultūrose. Be to, gintaras, arba Šiaurės auksas, buvo viena iš mainų prekių, leidusių baltų protėviams ir baltams apsirūpinti reikiamomis strateginėmis medžiagomis. Paradoksalu, bet gintaras, niekada nebūdamas strateginės reikšmės preke, lėmusia bendruomenių egzistavimą, sugebėjo tapti savita daugelio Europos kultūrų dalimi. Tuo tarpu baltams gintaras buvo viena priemonių, leidžiančių užsitikrinti reikalingą žaliavą ir prekių srautus. Taigi įvairių kultūrinių grupių pastangomis buvo sukurti ir eksploatuojami prekybos keliai, kuriais keliavo ne vien tik gintaras ar greičiau ir gintaras. Tačiau prekybos keliai, jau romėniškajame laikotarpyje žinomi kaip Gintaro keliai, daugeliu atžvilgiu mūsų protėvių gyvenimą darė žymiai kokybiškesnį. Taigi prekybos

keliai sujungė Gintaro kraštą ar kraštus su gana tolimais pietiniais ir pietrytiniais Europos regionais. Šiaurės-pietų regionų jungtys niekada nebuvo tiesioginės. Mainai visada vyko per daugelį įvairioms kultūroms priklausiusių tarpininkų. Ši priežastis mainų procesą darė ypač įvairialypį ir sudėtingą.

Įvairiose pietinėse Gintaro kelio atkarpose įvairiais laikais randa ma skirtingų dirbinių iš Baltijos jūros baseino gintaro. Atrodytų, toks iš principo nenuneigiamai teisingas ryšys gali nedviprasmiškai atsakyti, kaip vyko mainų procesas, kokie dirbiniai judėjo prekybos keliais, kokios įtakos buvo padarytos vienai ar kitai kultūrai. Tačiau, deja, abiejuose galinėse kelio atkarpose tiek tarp bronzinių ir net tarp gintarinių – dirbinių šiaurėje, tiek tarp gintarinių – pietuose randa ma gaminių, kurių autentiškumas, t. y. priklausymas tam tikrai kultūrai ir laikui, kelia abejonių². Abejonių atsirado dėl to, kad abiejuose galinėse kelio atkarpose yra dirbinių, rastų neaiškiais, nežinomomis ar šaltiniais neįrodytomis aplinkybėmis, bet kai kurie tokie dirbiniai įėjo į mūsų kultūros istoriją. Tačiau būtent neaiškiais aplinkybėmis rasti dirbiniai apipinami įvairiomis, jokiais faktais nepagrįstomis, bet labai išmoringomis istorijomis, kurioms paneigti reikia gerokai daugiau duomenų, nei nepagrįstoms ir miglotoms istorijoms kurti bei propaguoti.

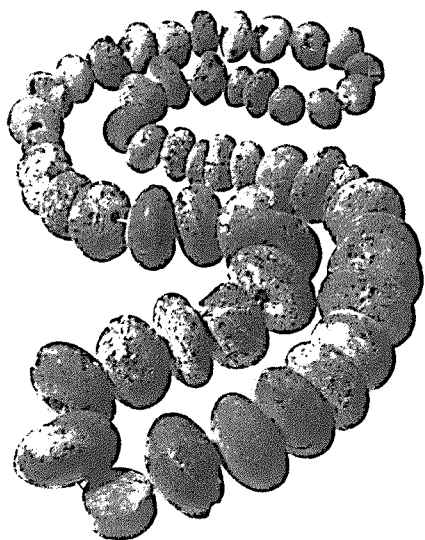
Mokslininkai kažkodėl ypač domisi įvairiais su gintaro prekyba susijusiais bronziniais ir, be abejo, gintariniais dirbiniais. Tačiau, pirmą kartą paskelbus tiek gintarinius dirbinius, tiek su gintaro prekyba susijusius daiktus, jie vėliau dažniausiai nebuvo tyrinėjami. Tokie dirbiniai neretai yra tebelikę „daiktais savyje“. Todėl nors be galo įdomu atskleisti tokių dirbinių ir net išlisis senujų muziejinių kolekcijų kaupimo bei likimo istorijas, bet tai ypač sudėtingas procesas. Dažniausiai šių dienų tyrinėtojas yra gana bejėgis bandydamas pažinti XIX a. vidurio – XX a. pirmosios pusės muziejinius, o ką jau kalbėti apie privačius rinkinius. Atsakymai, kurie būtų paprasti ar lengvai randami, o gal net žinomi prieš 60 ar daugiau metų, šiandien reikalauja sudėtingų tyrinėjimų.

Vaidinių labirinte – vadinamasis Mikėnų kultūros vėrinys. Vienas Lietuvos dailės muziejaus eksponatų, siejamų ir su prekyba Baltijos jūros baseino gintaru bei senujų muziejų rinkiniais, yra vadinamasis vėrinys iš Mikėnų kultūros kapų, dar žinomas kaip vėrinys iš Mikėnų kultūros šachtinių Kakovatos kapų (1 pav.). Tačiau, remiantis archyviniais duomenimis, šis vėrinys su Mikėnų kultūra neturi nieko bendra.

Šiandien galima drąsiai teigti, kad šis gintaro karolių vėrinys priklausė Raudondvario dvaro kolekcijai. Vėrinį savo dėdei Bene-

dyktui Emanueliui Tyszkiewiczziui (1801–66) padovanojo sūnėnas europinio masto kolekcininkas Michalas Tyszkiewiczzius (1828 12 04 – 1897 11 18). Tai akivaizdu iš išlikusio Vilniaus mokslo bičiulių draugijos archyvo dalies saugomos Lietuvos valstybės istorijos archyve ir

Varšuvos nacionalinėje bibliotekoje³. Iki patentkant į muziejinę aplinką, bent jau 1876 m., „gintarinių karolių vėrinys“ buvo eksponuojamas Raudondvario dvaro rūmuose įstiklintoje uosinėje spintoje kartu su egiptietiškais vėriniais ir antikine keramika⁴. Šis vėrinys yra pagamintas iš Baltijos baseino gintaro – sukcinito⁵. Apie tai, kad M. Tyszkiewiczzius Raudondvario dvaro rinkiniui dovanojo Egipto, etruskų, graikų ir romėnų dirbinių, kuriuos rado savo tyrinėjimų metu, 1909 m. rašė Vilniaus universiteto profesorius Stanislawas Kościalkowski prisidėjęs prie TPN steigimo ir dalyvavęs jo uždarymo procedūroje⁶. M. Tyszkiewiczzius tyrinėjo įvairius Italijos archeologinius paminklus⁷. 1907 m. gintaro karolių vėrinį kartu su etruskų, antikiniai ir kitais eksponatais Vilniaus mokslo ir meno draugijos muziejui padovanojo Benedyktas Janas Tyszkiewiczzius (1875–1953) iš Raudondvario⁸. 1914 m. Vilniaus mokslo bičiulių draugijos muziejus perėmė Vilniaus mokslo ir meno draugijos muziejaus rinkinius⁹. Į Lietuvos dailės muziejų šis karolių vėrinys pateko 1943 m. iš Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto muziejaus, o į pastarąjį buvo perduotas iš beveik iki 1940 m. pabaigos veikusio TPN. 1944 m. vėrinys minimas sąrašė tarp kitų Lietuvos mokslų akademijos Vilniaus dailės muziejui deponuotų „muzealijų“, laikomų Istorijos skyriuje. Aprašomas vėrinys paminėtas tarp kitų antikinių dirbinių, buvusių ryšulyje: „gintaro karoliai, stiklinės amforos kaklelis, apdegęs bronzinis puodelis, Roma I–II a. po Kr.“ Iš šio sąrašo aišku, kad gintaro karolių vėrinys kartu su kitais eksponatais buvo didesnėje dėžėje Nr. 6¹⁰. Taigi vėrinys buvo datuotas I–II a. po Kr. ir priklauso romėnų palikimui. Neverta abejoti ir šio papuošalo radimo vieta (Roma), kuri nurodyta LDM inventorinėje knygoje, nes visi TPN žinoti duomenys tiesiog perkelti į LDM eksponatų priėmimo aktus, vėliau į inventorines knygas. Be to, gali būti, kad kartu minimi stiklinė amforos dalelė ir bronzinis puodelis gali priklausyti vienam kompleksui.

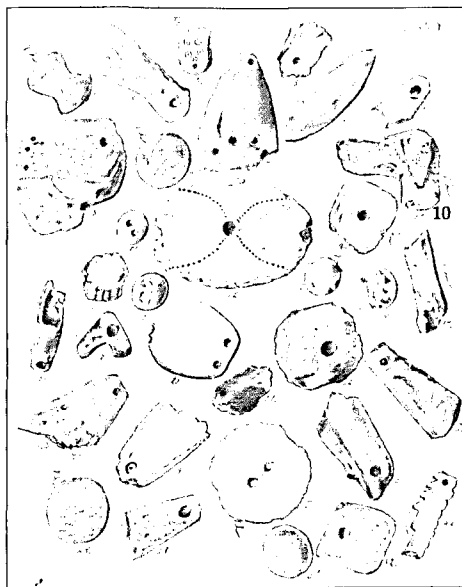
1 pav. Gintaro karolių vėrinys iš Tiškevičių Raudondvario dvaro, I–II a. po Kr., Roma. Baltijos baseino gintaras. LDM TD 2 601

niaus mokslo ir meno draugijos muziejui padovanojo Benedyktas Janas Tyszkiewiczzius (1875–1953) iš Raudondvario⁸. 1914 m. Vilniaus mokslo bičiulių draugijos muziejus perėmė Vilniaus mokslo ir meno draugijos muziejaus rinkinius⁹. Į Lietuvos dailės muziejų šis karolių vėrinys pateko 1943 m. iš Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto muziejaus, o į pastarąjį buvo perduotas iš beveik iki 1940 m. pabaigos veikusio TPN. 1944 m. vėrinys minimas sąrašė tarp kitų Lietuvos mokslų akademijos Vilniaus dailės muziejui deponuotų „muzealijų“, laikomų Istorijos skyriuje. Aprašomas vėrinys paminėtas tarp kitų antikinių dirbinių, buvusių ryšulyje: „gintaro karoliai, stiklinės amforos kaklelis, apdegęs bronzinis puodelis, Roma I–II a. po Kr.“ Iš šio sąrašo aišku, kad gintaro karolių vėrinys kartu su kitais eksponatais buvo didesnėje dėžėje Nr. 6¹⁰. Taigi vėrinys buvo datuotas I–II a. po Kr. ir priklauso romėnų palikimui. Neverta abejoti ir šio papuošalo radimo vieta (Roma), kuri nurodyta LDM inventorinėje knygoje, nes visi TPN žinoti duomenys tiesiog perkelti į LDM eksponatų priėmimo aktus, vėliau į inventorines knygas. Be to, gali būti, kad kartu minimi stiklinė amforos dalelė ir bronzinis puodelis gali priklausyti vienam kompleksui.

1970 m. šiuo vėriniu, ir dabar eksponuojamu Palangos gintaro muziejuje, susidomėjo ne vienas mokslininkas¹¹. Tuo pat metu buvo suformuota nuomonė, kad vėrinys priklausė Vilniaus senienų muziejui ir Eustachy Tyszkiewiczziui (1814–73), taip pat buvo iškelta mintis, jog papuošalas pagamintas Graikijoje (Elada)¹². Ši hipotezė, nesigilinant į šaltinius, tebekartojama beveik iki mūsų dienų¹³. Tačiau nėra jokių archyvinų duomenų, leidžiančių teigti, kad vėrinys priklausė Vilniaus senienų muziejui¹⁴. Priešingai – turimi šaltiniai neabejotinai tiksliai teigia apie vėrinio priklausomybę Raudondvario dvaro kolekcijai, vėliau TMS rinkiniui, TPN muziejui, 1940–43 m. Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto muziejaus rinkiniui ir galiausiai nuo 1943 m. balandžio vidurio – Lietuvos dailės muziejui.

Tačiau, proteguojant eladišką vėrinio kilmę, buvo iškelta hipotezė, kad jis priklauso Mikėnų kultūros kapavietėms iš Kakovatos vietovės (Graikija)¹⁵. Ši hipotezė buvo paremta tik žodine, Lietuvos dailės muziejaus archyve nefiksuota informacija, jog į muziejų vėrinys pateko dėžutėje, ant kurios buvo užrašas lenkų kalba: „papuošalas – 54 gintaro karoliukai, rasti šachtiniame kape Kakovatoje (Graikija), grafo K. Tiškevičiaus nuosavybė. Dėžutė Nr. 12“¹⁶. Minėta dėžutė Lietuvos dailės muziejuje neišliko. Drįsčiau abejoti, ar iš viso minėta dėžutė LDM buvo. Priimant ir aprašant visą gautą iš Lietuvos mokslų akademijos rinkinį, Pranas Juodelis, tuometinis LDM Istorijos skyriaus vedėjas, rašė, kad buvo stengiamasi pažymėti visas detales (senesnius inventurinius numerius, įrašus), nepergrupuoti rinkinio, nors gautas eksponatų sugrupavimas ir kėlė abejonių, nesumaišyti ir taip be metrikų esančių daiktų, kad vėliau, pagausėjus žinių, netektų dar kartą visko analizuoti nuo pradžių¹⁷. Taigi įrašas apie karolių radimo vietą, jų skaičių, matyt, negalėjo likti nepastebėtas.

Konstantynas Tyszkiewiczzius (1806–68) Lohoisko dvare (netoli Minsko) buvo sukaupęs nemažą biblioteką, gausų numizmatikos rinkinį, turtinę savo krašto, Egipto ir kitų šalių senienų rinkinį¹⁸. K. Tyszkiewiczzius, publikuodamas Lohoisko dvaro muziejaus rinkinius, apie Mikėnų kultūros gintarinių karolių vėrinį iš Kakovatos šachtinių kapų neužsimena¹⁹. Samprotavimai, kad gintaro karolių vėrinys į Lohoiską galėjo patekti jau gerokai po K. Tyszkiewiczzius mirties iš Biržų dvaro kolekcijos, prieštarauja archyviniais duomenimis²⁰.

2 pav. F. Tiškevičiaus surinkto „Palangos gintaro rinkinio“ dalis. Nežinomo autorius piešinys. Kr.M GEK 17 279

Taigi aptariamas vėrinys į Gintaro krašto gintaro istoriografiją įėjo kaip vėrinys iš šachtinių Kakovatos kapų. Tačiau į Lietuvos dailės muziejų vėrinys pateko iš TPN, taigi iš muziejinės terpės. Todėl manau, kad jei būtų buvęs bent mažiausias įtarimas, jog tokia unikali vertybė, skirtina Mikėnų kultūrai, yra Lietuvoje, tai vienaip ar kitaip būtų paskelbta spaudoje, o vėrinio vertinimas būtų perkeltas į kitą kokybinę erdvę. Pripažintina, kad ir TMS kolekcijoje vėrinys nebuvo įvertintas kaip išskirtinę vertę turintis dirbinys. TMS aukotojų knygoje vėrinys atskira pozicija nepaminėtas²¹. Taigi vėrinys nei pačiam aukotojui, nei muziejaus fondų saugotojui Lucijanui Uziėblo (1864–1942), nepasirodė nors kiek reikšmingas, kad būtų paminėtas atskirai. Be to, jau XIX a. nebuvo jokia naujiena, kad Baltijos baseino gintaras buvo paplitęs tiek etruskų, tiek antikiniame pasaulyje, todėl Raudondvario grafų Tyszkiewiczzių dovanoti karoliai neatrodė išskirtinis eksponatas. Tikriausiai todėl vėrinys prabėgomis paminėtas tik 1907 m. trumputėje L. Uziėblo publikacijoje „Kurjer Litewski“²². Beje, išvardydamas medžiagas, iš kurių buvo pagaminti B. Tyszkiewiczziaus dovanoti etruskų dirbiniai, L. Uziėblo mini molį, stiklą, bronzą, marmurą, o apie gintarą neužsimena.

Visiškai nedidelė, greičiausiai abejotina prielaida, kad vėrinys, dar nesuvokiant Mikėnų kultūros Europos civilizacijai reikšmės, galėjo atkeliauti į Lietuvą, išlieka. Tačiau, suvokiant karolių vertę, juos kaip dovaną privatiems giminaičių rinkiniams sunku įsivaizduoti, prisimenant didžiosios M. Tyszkiewiczziaus Egipto kolekcijos likimą²³.

Žinoma, kad Mikėnų kultūros kapavietės Graikijoje, dar prieš pradėdant oficialius tyrinėjimus, buvo plėšiamos, be to, vyko nelegalūs kasinėjimai, todėl dirbiniai patekdavo į senienų rinką²⁴. Yra duomenų, kad bent jau 1897 m. M. Tyszkiewiczzius pirko senienas iš Graikijos²⁵, bet tai vyko per tarpininkus, pats M. Tyszkiewiczzius Graikijoje nebuvo²⁶.

Palangos grafo Felikso Tiškevičiaus surinktas gintaro rinkinys: klajonės tarp tikrovės ir vaizdinių. F. Tiškevičiaus (1865/70–1931/1932–33) surinkta kolekcija literatūroje dažniau žinoma kaip Palangos gintaro lobis. Tačiau šis rinkinys – vienas iš mįslingų, komplikuočių, jo iš dalies mistifikuota istorija. Pradėjus narplioti šio rinkinio atsiradimą, pasirodė, kad nuo pat pirmojo jo paskelbimo, beje, kaip ir kaupimo bei eksponavimo, yra nemažai ne visai aiškių priežasčių nulemtos mistifikacijos.

Apie Palangos rinkinį esu rašiusi gana išsamiai²⁷, bet, atsiradus reikšmingų faktų, noriu sukonkretinti šios kolekcijos surinkimo laiką

ir vietą, taip pat išryškinti kelias rinkinio kaupimo aplinkybes. Tuo pačiu aiškėja ir mažai žinoma F. Tiškevičiaus kaip kolekcininko veikla bei kai kurie Palangos dvarą puošę kūriniai. F. Tiškevičius, kaip ir kiti šios giminės nariai, buvo meno mecenatas, todėl dalį savo kolekcijos dovanavo TPN.

1908 m. birželio 15 d. F. Tiškevičius apie 864 eksponatus padovanojo TPN, kaip ir pridėdama draugijos nariui²⁸. 1908 m. TPN protokolų knygoje yra išvardyta visa grafo dovana. Taigi F. Tiškevičius TPN muziejui dovanavo: molinę lietuvių dievo statulėlę; įvairių alebestrinių Budos, taip pat visokių pilko jaspio Dievo Motinos su kūdikiu atvaizdų; medalioną su persišku emaliu; 27 gintarinius priešistorinius dirbinius; 1504 m. Albrechto Dürerio raižinį „Adomas ir Ieva“; dvi nedidelio formato Szymono Czechowicziaus drobės (galvos) senuose rėmuose; 25 archeologinius dirbinius (kirviai, apyrankių lūženos ir kt.); 5 išskastinių gyvūnų dantis; 702 senovinius raižinius; 100 religinio turinio raižinių. Šiuo metu didžioji dalis minėtam muziejui dovanotų raižinių, bet tik vienas S. Czechowicziaus paveikslas „Senio galvos etiudas“ ir medalionas-plaketė saugomi Lietuvos dailės muziejuje²⁹. F. Tiškevičiaus dovanotus grafikos atspaudus galima apibūdinti kaip rinkinį, sukauptą jaunuolio paskatinto tėvų sekti tam tikrais moraliniais autoritetais. Grafikos rinkinyje, kurio didžioji dalis pateko į LDM, vyrauja: dvasininkų, šventųjų, karalių, mokslininkų ir karvedžių portretai, taip pat yra nemaža religinio turinio paveikslėlių*.

Tačiau atrodytų, kad F. Tiškevičiaus dovanotam neolito rinkiniui, išlikusiam Lietuvos nacionaliniame muziejuje, priklauso tik 26 gintariniai dirbinėliai, iš kurių didžioji dalis – gintaro žaliavos gabalėliai, netaisyklingo pavidalo kabučiai, gintaro gabalėliai su pradėtomis gręžli skylutėmis³⁰. Tarp jų keli gintariniai karoliai ir vienas lazdelės formos ruošinys, neabejotinai priklausantys vėlyvajam geležies amžiui³¹. Iš 27 F. Tiškevičiaus dovanotų vėlyvojo geležies amžiaus dirbinių LNM yra tik 9³². Taigi F. Tiškevičiaus TPN dovanoti neolito gintaro dirbiniai sudaro ne apie 149 vienetus, o tik 27³³. Tarp saugomų LNM ir turinčių tą patį šifrą 113 gintarinių vėlyvojo geležies amžiaus karo-

* Palangos dvaro rūmus puošė nemaža XVIII–XIX a. aliejinės tapybos ir grafikos darbų bei tapybos darbų įvardytų kaip liaudies tapyba. Rėmuose buvo ir antikvarinių baldų bei kitų taikomosios dailės kūrinių, taip pat biblioteka. Tikslaus Palangos dvaro vertybių skaičiaus, matyt, niekad nebesužinosime. 1940 m. rugpjūčio pradžioje iš Palangos dvaro buvo paimta 78 daiktai, dauguma tapybos darbai, taip pat nežinomas skaičius įvairių knygų (Kr. M archyvas, ap. 1, b. 9, l. 1–12; Kr. M archyvas, f. 22, b. 7, l. 17–21). Dauguma 1940 m. nusavintų daiktų išliko ir dabar saugoma Kretingos ir Kauno valstybiniame M.K. Čiurlionio muziejuje.

lių priklausomybė neaiški – jie gali priklausyti Genovėfos Broel-Plater TNP dovanoto rinkinio daliai, kuri sukaupė jos vyras Marianas Broel-Plateris³⁴.

Aptariamą archeologinį Palangos gintaro rinkinį turėjo sudaryti vis tik mažiau nei 294 dirbiniai. Tačiau tikslaus rinkinio daiktų skaičiaus greičiausiai niekada nesužinosime, be to, į jį įėjo dirbiniai, matyt, rasti Kiauleikių kapinyno teritorijoje ir aptikti kituose pajūrio kapinyuose³⁵. Didžioji Palangos rinkinio dalis priklauso viduriniam ir vėlyvajam neolitui, galbūt ankstyvajam bronzos amžiui.

Pradėjus domėtis F. Tiškevičius gintaro rinkinio surinkimo aplinkybėmis, laiku ir istorija pasirodė, kad Palangos archeologinio rinkinio kaupimas neabejotinai susijęs su gintaro klodų paieška bei jo kasimu ir, matyt, atsitiktiniu naftos aptikimu. Gilinant artezinį šulinį parke netoli rūmų 3,15 m gylyje rasta degančių dujų, kurios, užsienio inžinierių nuomone, rodo, kad čia yra naftos³⁶.

Aiškėja, jog F. Tiškevičius gintarą kasė 1900–3 m. užpelkėjusiuose lagūniniuose ežerėliuose buvusių Paliepgirių ir Užkanavės kaimų apylinkėse, kur dabar yra oro uostas³⁷. Grafo samdyti gintaro kasėjai gana tiksliai nusako ir apibūdina Paliepgirių kaimo vietą, kurioje buvo kasamas gintaras: tai – Juozo Baužio kūdra šalia tekėjusio Uošupio upelio³⁸. Taip pat kaip gintaro kasimo vieta minimas Paliepgirių kaimo alksnynas ir kūdra, vadinama „Bedugne“³⁹. Gintarą šioje vietoje F. Tiškevičius pradėjo kasti todėl, kad prieš tai, matyt, 1898–1900 m. čia jį paslapčia kasė latvis Flaksis ar Plaksis, kuris iš šios veiklos praturtėjo⁴⁰. Tuomet atsitiko kaip toje pasakoje: sužinojęs, kad yra gintaro, grafas pats panorė jį eksploatuoti ir turtėti. Prie minėto tvenkinio grafas buvo pasistatęs net „lokomotyvą“, kad siurbtų besikaupiantį vandenį⁴¹. 1900 m. su Karaliaučiaus gręžimo kompanija grafas sudarė sutartį, kad ji Palangos apylinkėse atliktų gintaro klodų paieškas. Ši firma per pora metų išgręžė 14 negilių ir vieną apie 2,26 m gylio gręžinį⁴².

Didesni gintaro telkiniai buvo aptikti durpyne ties Monciškių ir Kunigiškių kaimais. Kasant šį durpyną buvo aptikta ir mėlynosios žemės, kurioje randamas gintaras⁴³. 1908 m. Kunigiškių kaimo durpyne gintarą bandė kasti ir pavieniai asmenys; dirbant įvairius ūkio darbus jo rasdavo Šventosios apylinkėse⁴⁴. Tačiau visi išlikę šaltiniai leidžia teigti, kad nors gintaro klodų F. Tiškevičius ieškojo sąmoningai ir, matyt, į tai investavo nemaža lėšų, bet gintaro nebuvo tiek, kad pramoninė prekyba apsimokėtų. Ypač turint pašonėje toki konkurentą kaip „Stantien & Becker“ kompaniją, kuri tiekė gintaro žaliavą ir į Palangą⁴⁵. Taip pat darytina prielaida, kad tarp Palangos ir Šventosios buvė ir, ko gera,

esantys gintaro klodai galėjo patenkinti tik santykinai nedidelius neolito bendruomenių poreikius. Taip pat labai įdomu, kad nors yra išlikę nemažai gintaro rinkėjų pasakojimų apie gintaro kasimą, bet visi pateikėjai kalba tik apie žaliavą. Nėra jokių duomenų ar net menkiausių užuominų apie gintarinius neolito dirbinius.

1936 m. vasario 12 d., tikėtina, didžioji F. Tiškevičius neolito kolekcijos dalis – daugiausia gintariniai ir keli akmeniniai dirbiniai buvo padovanoti Kretingos muziejui. Didžioji šios dovanos dalis yra gintariniai neolito papuošalai, 3 karoliai, be to, rinkinyje yra du akmeniniai skobtai, du gintariniai verpstukai ir titnaginė strėlė. Akmeniniai skobtai skirtini neolitui, o verpstukai ir karoliai – vėlyvajam geležies amžiui. Šiuos vertingus gintarinius ir akmeninius dirbinius perdavė grafo sūnus Stanislovas Tiškevičius (1907–74)⁴⁶. Tačiau akivaizdu, kad Palangos gintaro rinkinys, kaip ir visas Palangos dvaras, priklausė Antaninai Tiškevičienei (1870–1952). Taip pat kažkodėl į Palangos gintaro rinkinį, paskelbtą Balio Tarvydo, įėjo ir apskrities viršininkui Juozui Vaišniui priklausę dirbiniai.

Šiame Palangos rinkinio istorijos etape atsiranda netikėtas aspektas: pradėta teigti, kad kolekcija yra susijusi su eksponavimu Paryžiuje⁴⁷. Publikuodamas Palangos gintaro rinkinį jo pirmasis skelbėjas Balys Tarvydas (1897–1980) rašė, jog „šis rinkinys jau buvęs Paryžiaus parodoje, kur buvęs labai brangiai vertinamas ir vis dėlto jis nepateko į užsieniečių rankas, bet į savo vietinį muziejų ir tai dovanai“⁴⁸.

Laikraštis „Lietuvos aidas“ apie dovanojamo rinkinio sąsajas su Prancūzija rašė dar kitaip. Oficiozas teigė, kad prieš I pasaulinį karą dovanotas rinkinys buvo laikomas Luvro muziejuje, kur padaryta jo ekspertizė, radiniai nupiešti, o kolekcija įvertinta „aukšta kaina“⁴⁹. Tuo tarpu savaitraštis „Vakarai“, nušviesdamas rinkinio dovanojimo Kretingos muziejui faktą, rašė – kai kurie daiktai buvo „išstatyti“ Paryžiaus parodoje ir turėjo didelį pasisekimą⁵⁰. Akivaizdu, kad Palangos gintaro rinkinio eksponavimą Paryžiuje žiniasklaida interpretavo ne tik laisvai, bet ir skirtingai.

Jonas Puzinas (1905–78) tikrai domėjosi Palangos gintaro rinkiniu, kiek galima spręsti iš publikuotų ir rengtų spaudai darbų, tačiau apie šio rinkinio eksponavimą Prancūzijoje neužsimena⁵¹. Apie rinkinio eksponavimą Paryžiuje nekalba ir Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus metraštis, pateikdamas Palangos gintaro rinkinio patekimo į muziejų aplinkybes⁵². Be to, B. Tarvydas nerašo, nei kokioje parodoje rinkinys buvo eksponuotas, nei kada tai vyko, juo labiau jis neužsimena apie prizo laimėjimą, o iš teksto galima susidaryti išvadą, kad rinkinys

palankiai vertintas. Nors B. Tarvydas 1934–36 m. gyveno Kretingoje ir dirbo Kretingos pranciškonų gimnazijoje istorijos mokytoju⁵³, Palangos gintaro rinkinio dovanojimo muziejui faktą, kaip ir žiniasklaida, aprašo miglotai ir, matyt, taip pat rėmėsi nuogirdomis: jis nemini gana reikšmingų dalykų, kad kartu buvo dovanotas eksponatų piešinių albumas, ir fakto, jog muziejui turimą kolekciją savo motinos vardu perdavė S. Tiškevičius, o ne J. Vaišnys. Todėl atrodo, kad Palangos gintaro rinkinio istorija, susijusi su Paryžiumi ir Luvru, yra tik Tiškevičių mistifikacija, norint sureikšminti tiek kolekciją, tiek dovaną Kretingos muziejui⁵⁴. Tačiau Tiškevičių paleista „antis“ nukeliavo ne tik į to meto periodiką, bet ir į B. Tarvydo publikaciją. Vėliau ši faktais nepagrįsta žinia buvo ypač sureikšmintą. Be to, niekada nesiremiant šaltiniais, o dažnai dar ir „pagražinant“ B. Tarvydo pateiktą informaciją, ji yra perkeliama iš publikacijos į publikaciją. Todėl nieko nuostabaus, kad yra teigiama, jog F. Tiškevičiaus gintaro rinkinys buvo išstatytas Pasaulinėje parodoje Paryžiuje, kur sukėlė didžiulį lankytojų susidomėjimą ir buvo premijuotas⁵⁵. Vis tik jei Palangos gintaro rinkinys kaip nors susijęs su Luvro muziejumi, tai čia jis galėjo būti tiriamas ir eksponuojamas tarp 1905–14 m.*

Palangos gintaro rinkinio kaupimas pirmiausia yra susijęs su gintaro klodų paieška. Akivaizdu, kad F. Tiškevičius už darbą ir, matyt, už radinius mokėjo, šis faktas galėjo skatinti falsifikatų gamybą. Palangos gintaro rinkinyje yra keli neaiškios kilmės gintariniai dirbiniai. Tarp neolito gintarinių dirbinių išsiskiria realistinė šuns galvos skulptūrėlė ir, matyt, ruošinys panašiai skulptūrėlei (2: 10 pav.)⁵⁶. Realistinė šuns galvos skulptūrėlė muziejui nebuvo perduota. Tarp Baltijos jūros regiono, šiaurės rytų Europos miškų juostos ir pietinės Skandinavijos neolito kultūrose vaizduotų gyvūnų šuns atvaizdų nėra⁵⁷. Palangos gintaro rinkinyje buvusi šuns galva dėl savo būdingų bruožų panaši į medžioklinius paukštinius šunis, konkrečiai į anglų pointerį⁵⁸. Tokios išvaizdos šunys yra žmogaus pastangų rezultatas atsiradęs XVII a. Didžiojoje Britanijoje. Todėl kyla abejonių dėl šuns galvos skulptūrėlės autentiškumo ir tuo labiau priklausymo neolitui ar ankstyvajam bronzos amžiui.

Šiame rinkinyje yra dirbinių, kurių kilmės vieta – ne pietrytinis Baltijos jūros regionas – tai gintarinis „dubenėlis-geldelė“, tačiau šis dirbinys taip pat gali būti falsifikatas⁵⁹. B. Tarvydo publikacijoje lentelėje VI: 6 pavaizduotas vėlyvojo geležies amžiaus verpstukas, kurio nėra Palangos gintaro rinkinio piešiniuose, saugomuose Kretingos mu-

* Šia kryptimi vyksta intensyvios archyvinės paieškos.

ziejuje⁶⁰. Sprendžiant iš nebūdingo ornamento kompozicijos ir deko- ro įrėžimo į jau susiformavusią patiną, galima manyti, kad verpstukas yra „pagražintas“, kitaip tariant, falsifikuotas.

Kiti Gintaro krašto vaizdinių nelaisvės įkaitai. Literatūroje kaip savotiški mainų ženklai tarp rytų Baltijos jū- ros regiono ir pietinių teritorijų yra minima Šernų (Klaipėdos raj.) apylinkėse rasta bronzinė Rytų die- vo figūrėlė. Ji visada minima kaip pavyzdys plačių tarp regioninių baltų ir kitų genčių ryšių ankstyva- jame bronzos amžiuje⁶¹. Dar mažiausia septynios vyrus vaizduojančios skulptūrėlės yra publikuo- tos įvairių autorių. Iš jų keturios bronzinės skulp- tūrėlės priklausė TPN, viena saugoma Helsinkio nacionaliniame muziejuje⁶². Šios figūrėlės mažiau žinomos tik todėl, kad jų skelbėjai neteigė, kad jos yra rastos Lietuvoje, nors tokią prielaidą paliko⁶³. Dalis šių bronzinių skulptūrėlių yra išgytos senie- nų rinkoje. Beveik visos jos gali būti autentiškos, bet falsifikuotos jų radimo Lietuvoje aplinkybės.

Pietiniame gintaro prekybos kelio gale ran- dami gintariniai dirbiniai, tokie kaip asirų karalių Ašurnasirpalą II (Ashur-nasir-apal II, 883–859 m. pr. Kr.) vaizduojanti gintarinė figūrėlė, kuri natū- raliai siejama su prekyba Baltijos baseino gintaru (3 pav.)⁶⁴. Ši skulp- tūrėlė išgyta senienų rinkoje 1931 m. Ašurnasirpalą II vaizduojanti skulptūrėlė buvo ištirta IR metodu. Pasirodė, kad ji yra pagaminta iš Baltijos baseino gintaro – sukcinito⁶⁵. Tačiau šis faktas į klausimą apie kūrinio autentiškumą ir kultūrinę priklausomybę neatsako. Dėl skulp- tūrėlės priskyrimo konkrečiam asirų meno stiliui ginčijamasi nuo pat jos paskelbimo mokslinėje spaudoje dienos. Menotyrinė kūrinio ana- lizė parodė ypač didelę nuomonių įvairovę; daugelis tyrinėtojų ma- no, kad Ašurnasirpalą II skulptūrėlė nėra autentiška, kitaip tariant, tai – falsifikatas⁶⁶.

Gintariniams asirų meno pavyzdžiams buvo priskiriama taip pat asirų karalių vaizduojanti skulptūrėlė, pagaminta tarp Adadnirari III (IX a. pr. Kr. antrasis ketvirtis) ir Tiglath-Pileser III (743–726 pr. Kr.) valdymo laikų (4 pav.)⁶⁷. Šios skulptūrėlės stilistika, kaip ir radimo aplinkybės, yra visiškai neaiškūs. Be to, dar 1968 m. ši skulptūrėlė buvo ištirta IR metodu. Šia analize nustatyta, kad ji pagaminta iš iškastinių sakų randamų Artimuosiuose Rytuose, t. y. iš vadinamojo Libano gin-

3 pav. Asirų karalius Ašurnasirpalas II (Ashur-nasir-apal II 883–859 m. pr. Kr.). Baltijos baseino gintaras (sukcinitas), aukštis 24,5 cm. Bostono vaizduoja- mojo meno muziejus, inv. 38.1396. Pagal A. Speke, 1956

taro⁶⁸. Taigi šis dirbinys jokių prekybinių ryšių su Baltijos jūros regionu neturi. Tačiau kai kurie autoriai abi minimas skulptūrėles pateikia kaip neginčytinus prekybos Šiaurės auksu įrodymus⁶⁹.

Baltijos jūros baseino gintaro patekimo į Asiriją galimybę bando paremti ir rašytiniais šaltiniais cituojant asirų obelisko, rasto Ninėvijoje (dabar Koyunjik, Irakas), įrašą⁷⁰. Šio danti-raščio įrašas yra apie asirų ir aramėjų kovas, apie medžioklę ir rūmų vienoje iš Asirijos sostinių – Ašūre (Ashur) statybą. Ninėvijoje rasto obelisko įrašė apie gintarą nerašoma⁷¹.

1926 m. Aleksandras M. Račkus (1893–1965) Lietuvos gintaro tyrinėjimų istorijoje pirmą kartą pasirėmė klaidingai prancūzų asirologo Jules Opperto išverstu minimu obelisko tekstu⁷². Vėliau vienaip ar kitaip šį J. Opperto vertimą laisvai citavo dauguma lietuvių autorių, rašiusių apie gintaro reikšmę proistorei. Norint sureikšminti Baltijos jūros baseino gintaro svarbą, žinios apie Ninėvijos obeliską nukeliavo ir į tarybiniais metais spausdintas lietuviškas enciklopedijas. Minimas asirų obelisko įrašas su vis kitomis interpretacijomis cituojamas iki pastarųjų dienų⁷³.

Baltijos jūros baseino gintaras jau senojo bronzos amžiaus įvairių Europos kultūrų žmonių sukurtu prekybiniu tinklu atkeliavo ir iki Mesopotamijos – ten žinomi

pavieniai gintariniai (sukcinito) dirbiniai. Tačiau šio fakto baltiškųjų kultūrų ratui pervertinti nereikėtų, nes tuomet pagrindinis gintaro šaltinis buvo Jutlandijos pusiasalyje randamas gintaras.

Padėka. Dėkoju: istorikui Liudui Žilevičiui už galimybę panaudoti neskelbtą ar tik iš dalies skelbtą medžiagą, susijusią su grafo F. Tiškevičiaus gintaro klodų paieška ir eksploatavimu; Kretingos muziejaus muziejininkui Donatui Butkui už visokeriopą pagalbą rengiant šį straipsnį spaudai, ypač informaciją, kuri saugoma Kretingos muziejaus archyve; Lietuvos kinologų draugijai nustačiusiai neišlikusios „Palangos gintaro rinkinio“ šuns galvos šuns rūšį; dr. Helenai Hughes-Brock už vertingą informaciją, saugomą Oksfordo *Ashmolean* muziejuje; kolegei Margaritai Matulytei už nuorodą apie TPN uždarymą iš Varšuvos nacionalinės bibliotekos ir kitas vertingas šaltinių nuorodas; Audronei Karosienei (VU Chemijos fakultetas) ir Jurgai Bagdzevičienei (LDM RC) už atliktus IR spektrus; prof. dr. Curtui W. Beckui, Niujorko Vassar kolegijos Chemijos skyriaus Gintaro tyrinėjimų laboratorija, už išsamius atliktų IR spektrų komentarus ir įvairiapusę informaciją, susijusią su gintaru.

4 pav. Nežinomo asirų karaliaus, valdžiusio tarp IX a. pr. Kr. antrojo ketvirčio – VII a. pirmosios pusės, skulptūra. Libano gintaras, aukštis 28 cm. Biblijos žemės muziejus, inv. 369. Pagal E. Strommenger, 1970

Muziejai ir archyvai

- BNW Rsp – Varšuvos nacionalinė biblioteka, rankraščių skyrius
 Kr. M – Kretingos muziejus
 LDM – Lietuvos dailės muziejus
 LDM RC – Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centras
 LIIR – Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas
 LMA – Lietuvos mokslų akademija
 LNB RKRS – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo bibliotekos, Rankraščių ir retų spaudinių skyrius
 LNM AR – Lietuvos nacionalinio muziejaus Archeologijos skyrius
 LVIA – Lietuvos valstybinis istorijos archyvas
 MABR – Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraštynas
 TPN – Vilniaus mokslo bičiulių draugija (Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie)
 TNS – Vilniaus mokslo ir meno draugija (Towarzystwo Nauki i Sztuki w Wilnie)
 VUB R – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

- ¹ M. Gimbutas, *The Balts. Ancient Peoples and Places*. London, New York, 1963, p. 129; V. Viķis-Freibergs, Amber in Latvian Folk Songs and Folk Beliefs, *Journal of Baltic Studies*, 1985, Vol. XVI, Nr. 3, p. 335–7; В.И. Кулаков, *Пруссы (V–XIII вв.)*, Москва, 1994 г. 113–121, рис. 60–62, 65–68.
- ² A. Bliujienė, Lietuvos dailės muziejaus Palangos gintaro muziejaus archeologinio rinkinio katalogas. I dalis. Gintaro dirbiniai iš ankstesniųjų muziejinių rinkinių. LDM Archyvas, byla be inventoriaus numerio.
- ³ LVIA, f. 1135, ap. 22, b. 48: 20a, l. 179–189; MABR, f. 151–331, l. 108; BNW Rsp. IV. 7679, b. XIII, mf. 56309.
- ⁴ A. Snitkuvienė, *Raudondvario grafi Tiškevičiai ir jų palikimas*. Vilnius, 1998, p. 86.
- ⁵ Buvo atlikta šio vėrinio infraraudonojo spektro molekulinė absorbcinė analizė (IR). IR spektras užrašytas VU Chemijos fakultete Audronės Karosienės, talkinant Jurgai Bagdzevičienei (LDM RC). Vėrinys pagamintas iš Baltijos jūros baseino gintaro (sukcinito). IR spektrą išsamiai komentavo prof. dr. Curtas W. Beckas iš Niujorko Vassar kolegijos Chemijos skyriaus Gintaro tyrinėjimų laboratorijos.
- ⁶ BNW Rsp. IV. 7679, b. XIII, mf. 56309; LDM, f. 2, ap. 1, b. 33, l. 29.
- ⁷ A. Snitkuvienė, Biržų Tiškevičių mecenavimas, kultūrinė ir mokslinė veikla, *Liaudies kultūra*, 2004, Nr. 1, p. 58–59.
- ⁸ Be aprašomo karolių vėrinio, B. Tiškevičius TNS padovanojo etruskų senienų, antikinių indų bei jų nuolaužų kolekciją (105 vnt.), taip pat monetų ir medalių rinkinį (432 vienetus), 59 XIX a. asignacijas, dalį savo dvaro archyvo, 54 knygas bei kitus daiktus (LVIA, f. 1135, ap. 22, b. 48: 20a, l. 179–189; MABR, f. 151–331, l. 108). Taip pat buvo padovanoja ir Egipte rastų dirbinių (BNW Rsp. IV. 7679, b. XIII, mf. 56309; LVIA, f. 1135, ap. 22, b. 48: 20a, l. 188).

- ⁹ LVIA, f. 1135, ap. 22, b. 47; f. 1135, ap. 22, b. 48, l. 174 – 189; *Sprawozdanie ze stanu Towarzystwa Pryjaciół Nauk w Wilnie w roku 1914*. Wilno, s. 3; R.V. Sidrys, A. Snitkuvienė, Tiškevičių gintaro karoliai – iš Mikėnų kultūros? *Baltų archeologija*. 1995, Nr. 4(7), p. 35.
- ¹⁰ LDM, f. 1, ap. 1, b. 974, l. 41; LDM, f. 1, ap. 1, b. 975, l. 43.
- ¹¹ R. Budrys R, Unikaliuos vertybės, *Mokslas ir gyvenimas*, 1974, Nr. 5, p. 19–20, pav. 2; R. V. Sidrys, A. Snitkuvienė, op. cit., p. 33 – 36; A. Snitkuvienė, Raudondvaris..., p. 85–86.
- ¹² R. Budrys, op. cit., p. 19–20, pav. 2.
- ¹³ A. Tranyzas, *Palangos gintaro muziejus. Trumpas vadovas po ekspoziciją*, Vilnius, 1991, p. 19; A. Tranyzas, *Palangos gintaro muziejus, Lietuvos dailės muziejaus metraštinis*, t. 1, Vilnius, 1996, p. 120.
- ¹⁴ VUBR, f. 46; *Katalog przedmiotow muzeja drevnostej sostojacego pri Vilenskoj puplichnoj bibliotekie*. Sostovitel' F. Dobrianskij, Vильна, 1879; *Katalog przedmiotow muzeja drevnostej pri Vilenskoj puplichnoj bibliotekie*. Второе изд. Вильна, 1885.
- ¹⁵ R. Budrys, op. cit., p. 19–20.
- ¹⁶ Cituota pagal: R. V. Sidrys, A. Snitkuvienė, op. cit., p. 33.
- ¹⁷ LDM, f. 1, ap. 1, b. 974, l. 43–44; LDM, f. 1, ap. 1, b. 975, l. 46–47.
- ¹⁸ J. I. Kraševskis, Šv. A. gr. Konstantinas Tiškevičius, Konstantinas Tiškevičius, *Neris ir jos krantai*, Vilnius, 1992, p. 8.
- ¹⁹ K. Tyszkiewicz, *O kurhanach na Litwie i Rusi zachodniej*, *Studium archeologiczne z XVI tablicami*, Berlin, 1868.
- ²⁰ LVIA, f. 1135, ap. 22, b. 48: 20a, l. 188; BNW Rsp. IV. 7679, b. XIII, mf. 56309.
- ²¹ MABR, f. 151–331, l. 108.
- ²² U [L. Uziębło], *Muzeum nauki i sztuki. Kurjer Litewski, wrzecień*, 9(22), s. 2.
- ²³ A. Bliujienė, op. cit., p. 16–17.
- ²⁴ Dr. Helenos Hughes-Brock (Oksfordo universitetas) informacija.
- ²⁵ Prof. A. Roussopoulos 1897 02 18 laiškas rašytas iš Atėnų serui Arthurui Evansui, kuriame minima, kad Michailas Tyszkiewiczzius už kažkokį išgraviruotą akmenį nori sumokėti 50 svarų. Laiškais saugomas *Ashmolean* muziejuje, Oksforde. Šią vertingą informaciją suteikė dr. H. Hughes-Brock. Todėl prielaida, kad prof. A. Roussopoulos galėjo padovanoti ar parduoti grafui ir gintaro karolius iš Mikėnų kultūros Kakovatos šachtinių kapų, kaip nedidelė galimybė išlieka. Tačiau jei M. Tyszkiewiczzius būtų įsigijęs dirbinį, priklausiusį Mikėnų kultūrai, jis tikrai būtų likęs viename iš Vakarų Europos muziejų.
- ²⁶ Aldona Snitkuvienė teigia priešingai: A. Snitkuvienė, *Biržų Tiškevičių mecenavimas...*, p. 58.
- ²⁷ A. Bliujienė, Grafo Felikso Tiškevičiaus surinktas Palangos gintaro rinkinys ir jo mįslinga istorija, *Kultūros paminklai/10*, Vilnius, 2003, p. 17–30.
- ²⁸ LVIA, f. 1135, ap. 22, b. 14, l. 23; W. Szukiewicz, *Wykopalisko w Paładze, Kurjer Litewski*, 1908, sierpeń 28 (*wrzecień* 10).
- ²⁹ LDM TD 2601; T44.
- ³⁰ LNM AR 29: 114–140.
- ³¹ LNM AR 29: 114, 117, 127, 138.
- ³² LNM AR 29: 141–149.
- ³³ A. Bliujienė, Grafo Felikso Tiškevičiaus surinktas..., p. 20.
- ³⁴ LNM AR 29: 1–113.

- ³⁵ A. Bliujienė A, Grafo Felikso Tiškevičiaus surinktas..., p. 20.
- ³⁶ LII R, f. 50-K 321, l. 103.
- ³⁷ LII R, f. 50-K321, l. 102; LNB RKRS, f. 118-49, l. 3.
- ³⁸ LNB RKRS, f.118-49, l. 1-3.
- ³⁹ Ibid., l. 15.
- ⁴⁰ Ibid., l. 3.
- ⁴¹ Ibid., l. 3; LII R, f. 50-K 321, l. 102.
- ⁴² LNB RKRS, f. 118-49, l. 33; LII R, f. 50-K 321, l. 103.
- ⁴³ Ibid.
- ⁴⁴ LNB RKRS, f. 118-49, l. 32; M. Balčius, Gintaro rinkimas Lietuvos pajūryje ir gintaras Šventojiškių XVII-XX a. pirmosios pusės puošyboje, *Kultūros paminklai / 8*, Vilnius, 2002, p. 43-44.
- ⁴⁵ R. Slotta, Die Bernsteingewinnung im Samland (Ostpreussen) bis 1945. *Bernstein Tränen der Götter*. Bochum, 1996, S. 187-201.
- ⁴⁶ Kr. M, f. 1, ap. 2, b. 6.
- ⁴⁷ A. Bliujienė, Grafo Felikso Tiškevičiaus surinktas ..., p. 21-23.
- ⁴⁸ B. Tarvydas, Senovės gintarinių papuošalų rinkinys, *Gimtasai kraštas*, t. 1 [Šiauliai], 1937, p. 52-56.
- ⁴⁹ Grafienė Tyškevičienė Kretingos muziejui padovanojo brangią gintaro kolekciją, *Lietuvos aidas*, 1936, vas. 15 (Nr. 75), p. 8.
- ⁵⁰ Praturtėjo Kretingos muziejus, *Vakarai* [Klaipėda], 1936, vas. 15, p. 4.
- ⁵¹ LNB RKRS, f. 52-41; J. Puzinas, *Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys (1918-1938 metų Lietuvos proistorinių tyrinėjimų apžvalga)*, Kaunas, 1938, p. 19.
- ⁵² V. Kuprevičius, *Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus 1936.XI.1 - 1939.XII.31. darbų apyskaita*, Kaunas, 1941, p. 9.
- ⁵³ Kr. M, f 3, b. 52, l. 10.
- ⁵⁴ A. Bliujienė, Grafo Felikso Tiškevičiaus surinktas ..., p. 21-22.
- ⁵⁵ J. Bubnys J, Gintaras. Vilnius, 1957, p. 26-27; Bliujienė A., Grafo Felikso Tiškevičiaus surinktas ..., p. 22.
- ⁵⁶ A. Bliujienė, Grafo Felikso Tiškevičiaus surinktas ..., pav. 5: 10.
- ⁵⁷ I. Antanaitytė, Kai kurių Rytų Pabaltijo neolito simbolių prasmės interpretacija, *Kultūros paminklai/5*, Vilnius, 1998, p. 10; M. Iršėnas, *Antropomorfiniai ir zoomorfiniai atvaizdai Baltijos jūros regiono ir Europinės Rusijos akmens amžiuje: kokybinė ir kiekybinė charakteristika, sklaida ir ypatumai*, Daktaro disertacija, Humanitariniai mokslai, menotyra (03 H), Vilnius, 2003.
- ⁵⁸ Tokią nuomonę dėl šuns veislės pateikė Lietuvos kinologų draugija. *Enciklopedija Šunys*, Parengė Bruce Fogle, Vilnius, 2002.
- ⁵⁹ A. Bliujienė, Grafo Felikso Tiškevičiaus surinktas ..., p. 25, pav. 7-8.
- ⁶⁰ Kr. M GEK 17 279.
- ⁶¹ J. Puzinas, op. cit., p. 34; A. Spekke, *Seni dzintara ceļi un austrum-Baltijas Geografiskā atklāšana*, Stockholm, 1956, p. 9; M. Gimbutas, *A Survey of the Bronze Age Cultures in the Southeastern Baltic Area*, *Światowit*, t. 23, Warszawa, 1960, s. 398-399, fig. 11.
- ⁶² W. Antoniewicz, *Posążki kaukaskie w Museum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne*, t. XII - *Rocznik 1928 i 1929*. Kraków, 1930, s. 129-136, fig. A-B; A. M. Tallgren, *A Bronze Statuette from Lithuania, Senatne un māksla*, t. II, Rīga, p. 56-63, fig. 1-2, 6. W. Antoniewicziaus publikuotos figūrėlės dabar saugomos LNM (LNM AR 107: 19-23). Dar viena panašios

- stilistikos figūrėlė, matyt, priklausė Antono Zaborskio (1850–1906) rinkiniui, kuris buvo saugomas Pašušvio dvare. Po A. Zaborskio mirties figūrėlė pateko į TPN. Ši skulptūrėlė dabar yra LNM (LNM AR 50: 13).
- ⁶³ A. Bezenberger, E. F. Peiser, Die Bronzefigur von Schernen, Kr. Memel, *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia*, H 22, Königsberg, 1909, p. 424–444, Abb. 233; W. Antoniewicz, op. cit., p. 129–136, fig. A-B; A. M. Tallgren, op. cit., p. 56–63, fig. 1–2, 6.
- ⁶⁴ E. Strommenger, *Die neuassyrische Rundskulptur*, Berlin, 1970, S. 27, Tafel. 16; O. W. Muscarella, *The Lie Became Great. The Forgery of Near Eastern Cultures*, Styx Publications, 2002, p. 177–178.
- ⁶⁵ Tyrė prof. Curtas W. Beckas. Skulptūrėlę pakartotinai tyrė prof. Richardas Lordas, tyrimų duomenys sutapo. Skulptūrėlė saugoma Bostono vaizduojamosios dailės muziejuje, įsigyta senienų rinkoje 1931 m. (inv. 38.1396). Aukštis 24,5 cm.
- ⁶⁶ H. Frankfort, *The Art and Architecture of the Ancient Orient*. Frankfort, 1954, p. 80–83; G. Garbini, Some Observation on a Boston Assyrian Statuette, *Orientalia* 28, 1959, p. 208–212; E. Strommenger, op. cit., p. 27, Tafel 16; P. R. S. Moorey, *Ancient Mesopotamian Materials and Industries: The Archaeological Evidence*, Oxford, 1994, p. 80; A. Bliujienė, Lietuvos dailės muziejaus..., p. 3–4.
- ⁶⁷ E. Strommenger, op. cit., p. 27, Tafel 16; M. Heltzer, The „Idol“ from Šernai and the question of Bronze Age amber provenance in the eastern Mediterranean, *Archaeologia Baltica*, t. 1, Vilnius, 1985, p. 54, fig. 2; M. Heltzer, On the Origin of Near Eastern Archaeological Amber (Akkadian elmešu; Hebrew hašmal), *Michmanim*, 1997, 11, p. 30, fig. 1; skulptūrėlė saugoma Biblijos žemės muziejuje Jeruzalėje (inv. 369), priklausė privačiai dr. Elie Borowskio iš Baselio kolekcijai. Skulptūrėlė įsigyta senienų rinkoje, jos aukštis 28 cm. Tai aukščiausias bet kada pagamintas priešistorinis gintaro dirbiny.
- ⁶⁸ P. R. S. Moorey, op. cit., p. 80; O. W. Muscarella, op. cit., p. 178 ir C. W. Becko informacija autorei.
- ⁶⁹ Haifos universiteto prof. Michaelas Helzeris nežino dar 1968 m. C. Becko atliktų šios skulptūrėlės IR tyrimų rezultatų ir todėl klaidingai mano, kad ji yra pagaminta iš gintaro – sukcinito: M. Heltzer, The „Idol“ from Šernai..., p. 54; Idem, On the Origin ..., p. 30–31, fig. 1.
- ⁷⁰ Al. M. Račkus, Gintaras numizmatikoje, *Lietuvių tauta*, kn. IV, sąs. 1, Vilnius, 1926, p. 30; Pirmą kartą šis A. Račkaus straipsnis išspausdintas 1921 m. žurnale *The numismatist*; R. Budrys, Gintaras antikiniuose ir ankstyvųjų viduramžių rašytiniuose šaltiniuose, *Gintaras*. Bibliografinė rodyklė [sudarytoja Olga Usačiova], Vilnius, 1981, p. 14; R. Budrys, Review of the Literature on Amber, Lietuvos dailės akademijos darbai, 22, *Baltic Amber*, Vilnius, 2001, p. 261.
- ⁷¹ Ninėvijos obelisko įrašas toks (prieš yra tekstas apie medžioklę) – „tuo laiku, kai buvo šalta, šalnų (ir) ledas; laiku, kai pakilo Sirijus, kai jis raudonas kaip išlydytas varis, jis suorganizavo (ir) suformavo gazelių bandas“ (iš anglų k. vertė Aleksandras Pleskačiauskas pagal: A. Kirk Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C. (1114-859 B.C.)*, *The Royal Inscriptions of Mesopotamia: Assyrian Periods*, Vol. II. 1991, Toronto. A. Bliujienė, Lietuvos dailės muziejaus..., p. 4, nurodyta visa literatūra, susijusi su Ninėvijos obelisko įrašu.
- ⁷² Al. M. Račkus, op. cit.
- ⁷³ Ibid., p. 30; R. Budrys, Gintaras antikiniuose ..., p. 14; idem, Review of the Literature on Amber..., p. 261.